

EDITORIAL

Časy se mění a s nimi i pravidla hodnocení vědecké práce, potažmo nároky na publikační aktivity v rámci akademické komunity. Z těchto důvodů jsme přistoupili k transformaci periodické publikace, kterou vydává Ústav pedagogických věd Filozofické fakulty Masarykovy univerzity¹ již řadu desetiletí. Namísto publikace sborníkového typu nabízíme nyní publikaci časopiseckou. Učinili jsme – v souladu s požadavky Rady vlády pro vědu a výzkum – několik úprav, a to nejen formálních.

Základní idea publikace zůstává. Chceme být i nadále odborným periodikem fundovaně přispívajícím do diskuze o povaze jevů a procesů pedagogické reality. I nadále jsou přispěvateli čeští a zahraniční odborníci, i nadále dáváme prostor domácím i zahraničním začínajícím kolegům a také studentům. V souladu s praxí minulých let usilujeme o to, aby každé z čísel bylo převážně monotematicky zaměřeno, ale současně aby nabízelo možnost publikovat i jinak zaměřené studie a další sdělení.

Změny, k nimž jsme přistoupili, jsou v zásadě dvojího druhu. První změnou je nové nastavení redakčních procesů. Rozšířili jsme redakční radu a přizvali do ní renomované české a zahraniční kolegy, s nimiž dlouhodobě spolupracujeme. Jmenovali jsme také novou výkonnou redaktorku. Zatímco v minulosti procházel každý text připadající v úvahu k otištění recenzováním a lektorováním uvnitř našeho pracoviště, nyní necháváme ke každému nabídnutému příspěvku zpracovat dva anonymní recenzní posudky od nezávislých posuzovatelů, převážně mimo Ústav pedagogických věd. Nový název časopisu je *Studia paedagogica*. Je to název, který byl na obálce naší publikace (pedagogické řady Sborníku prací filozofické fakulty brněnské univerzity) přítomen i dříve, avšak jako podtitul. Časopis je zařazen do seznamu neimpaktovaných recenzovaných odborných časopisů zpracovaného Radou vlády pro vědu a výzkum.

Druhá změna spočívá ve větším otevření se vůči širší odborné obci. Dokud šlo o publikaci sborníkového typu, rekrutovala se většina autorů z našeho pracoviště nebo to byli autoři, které jsme cíleně oslovovali. Nyní, kdy se jedná o časopis, bychom rádi získali rozsáhlejší okruh přispěvatelů a samozřejmě také čtenářů. Do budoucna se hodláme vydat cestou výzev pro autory vypisovaných ke každému připravovanému číslu *Studia paedagogica*. Prolistujete-li výtisk, který právě držíte v ruce, naleznete v něm výzvu k příštímú číslu nazvanému *Lidé ve škole a jejich vzťahy*. Možná právě Vás tento ediční záměr osloví.

¹ Dříve Katedra pedagogiky Filozofické fakulty Jana Evangelisty Purkyně.

V tomto čísle, které z důvodů popsaných výše považujeme za přelomové, otevíráme téma, které není v pedagogice a jejím výzkumu vnímáno jako centrální. Je o vztahu mezi procesy školního vzdělávání a geografickým prostorem, v němž se tyto procesy odehrávají. Pedagogové mají někdy tendenci mluvit o škole jako o instituci se všeobecně sdílenými rysy, podobně jako se např. mluví o učitelích, přestože většinu těchto učitelů tvoří ženy. Školy nebo i další vzdělávací instituce se však mohou velmi lišit podle toho, v jakém sídle nebo i šířeji, v jakém regionu působí. Jak se mohou územní odlišnosti promítat do školního vzdělávání, je ústřední otázkou tohoto čísla časopisu *Studia paedagogica*.

Můžeme odlišit několik úrovní působení geografického prostoru na školní vzdělávání, a to od té nejobecnější – makroúrovně, kdy vnímáme jako územní jednotku národní stát, přes úroveň regionální až k úrovni místní. V rámci národní úrovně uvažuje zejména vzdělávací politika, která řeší otázku rozmístění a hustoty sítě školských zařízení, jež jsou do značné míry vázány na charakter osídlení, ale také na přírodní podmínky každé země. Vnímání území optikou jednotlivých regionů je pro oblast školství důležité nejen kvůli odlišnostem v osídlení jednotlivých regionů, ale i vzhledem k jejich ekonomickému potenciálu, sociálním a kulturním odlišnostem. Příkladem z naší země mohou být severozápadní Čechy s narušenou kontinuitou osídlení, zpřetrhanými kulturními tradicemi, nejistým ekonomickým vývojem a populací, jež má spíše nižší socioekonomický status a žije převážně ve městech. To vše se může promítat do potřeb tamní školské sítě, ale zároveň i do každodenního života místních škol. A tím se dostáváme k působení geografického prostoru na místní úrovni. Ať již zvolíme rozlišení na venkov a město nebo se zdržíme této klasifikace, lidnatost sídel určuje počet školských zařízení v obci, jejich velikost, podílí se na sociální, ekonomické i demografické diverzitě jejich obyvatel, tedy i dětské populace, která školy navštěvuje. Vedle velikosti obce se na postavení místních škol podílí i místní kulturní tradice, vybavenost obce apod. Tyto podmínky školy prostřednictvím svého pedagogického sboru vnímají a reagují na ně, proto např. vznikají školy s multikulturním zaměřením či komunitní školy. Je zřejmé, že reflektování vlivu územních specifik na výchovně vzdělávací procesy je přínosné nejen pro jednotlivé školy nebo vzdělávací politiku, ale i pro další oblasti pedagogické teorie a výzkumu, v nichž má určitou tradici např. výzkum výchovného prostředí (Bláha, 1927, Slouka, 1967, Hitnaus, 1969, Trnková, 2006 aj.).²

Rozhodli jsme se tedy tuto v českém pedagogickém výzkumu ne příliš silnou tradici podpořit a otevřít publikační příležitost pro příspěvky, které geografický prostor vnímají jako podstatný faktor ovlivňující podobu školního vzdělávání. Do tematického jádra časopisu bylo zařazeno pět textů. Jejich pořadí je dáno dvěma hledisky: první je geografické – nejprve jsou řazeny články zohledňující území celé republiky,

² BLÁHA, Arnošt, Inocenc. *Sociologie dětství*. Brno: Ústřední spolek jednot učitelských na Moravě, 1927. s. 245; HITNAUS, Ladislav (ed.). *Problémy výchovy a vzdělávání venkovské mládeže*. České Budějovice: Pedagogická fakulta JU, 1969; SLOUKA, T. *Problematika přestavby sítě ZDS v českých krajích*. Praha: VÚP, 1967, s. 247; TRNKOVÁ, Kateřina. *Vývoj malotřídních škol v druhé polovině 20. století. Sborník prací FFBU U11, řada pedagogická*. Brno: MU, 2006, s. 133–144. ISBN 80-210-4143-9.

následují příspěvky založené na regionálních a místních specifikách, druhé hledisko je pedagogické – příspěvky jsou řazeny podle školské úrovně, které se věnují.

Shodou okolností se podařilo velmi dobře obě hlediska propojit, a tak je jako první zařazen článek tří autorů – Vladimíra Hulíka, Lud'ka Šídla, Kláry Tesárkové – kteří na základě školských a demografických statistických dat analyzují faktory podílející se na účasti dětí v předškolním vzdělávání v jednotlivých regionech České republiky. Dospívají z tohoto hlediska k zajímavé klasifikaci jednotlivých regionů naší země a snaží se nabourat mýtus o tom, že hlavním faktorem limitujícím účast dětí v předškolním vzdělávání je nedostatečná kapacita mateřských škol. Dobře přitom využívají svou analytickou erudici pracovníků Ústavu pro informace ve vzdělávání a katedry demografie a geodemografie Přírodovědecké fakulty UK.

Druhý příspěvek se zabývá územními proměnami sítě základních škol v ČR v druhé polovině 20. století. Na základě časové řady školských statistických dat přináší četné grafické a kartografické výstupy dokládající významnost těchto proměn na našem území jako celku a v jednotlivých regionech. Silvie Kučerová, pražská geografka, tak poskytuje pedagogům empirické doklady k rozsahu změn v síti základních škol v daném období a nabízí i zamyšlení nad efekty a důsledky daného vývoje.

Další příspěvek předznamenává změnu v zaměření následujících textů, a to na oblast venkovských základních škol. Kateřina Trnková z Ústavu pedagogických věd FF MU se nejprve snaží odpovědět na otázku, v jakých obcích, v nejširším smyslu slova, působí malotřídní školy. Na základě dat z dotazníkového šetření prezentuje nejen to, jak jsou obce s malotřídkami lidnaté a kde se nacházejí, ale také to, jaká je jejich občanská vybavenost a potenciál a jak k těmto dvěma faktorům přispívají místní malotřídní školy.

O tom, jak prostředí venkovských málotřídek ovlivňuje jednotlivé fáze učitelské kariéry, píše finští autoři Janne Pietarinen a Matti Meriläinen. Pro nás se jedná o zajímavý vhled do finského prostředí venkovského školství a zároveň o zajímavou ukázkou oboru, jehož označení u nás zatím nemá ekvivalent a jenž bývá nazýván jako *rural education*³. Oba autoři působí na univerzitě v Joensuu a Janne Pietarinen je např. znám tím, že předsedá sekci Školy a komunity (Schools and Communities) Evropské asociace pedagogického výzkumu (EERA).

Pojítkem mezi tímto a posledním příspěvkem hlavního jádra časopisu jsou nejen venkovské školy, ale i využití kvalitativní metodologie. Martin Sedláček z Ústavu pedagogických věd FF MU se snaží prostřednictvím případové studie poukázat na specifika řízení základní školy na vesnici. Přináší tak další impulzy pro teorii školního managementu, jež tzv. kontextuální faktory řízení považuje za nezanedbatelné.

Do dalších sdělení jsou zařazeny texty tematicky různorodé. Prvním z nich je článek Romana Švaříčka a Jiřího Zounka z Ústavu pedagogických věd FF MU zabývající se – na základě empirické evidence – problematikou e-learningu v prostředí vysoké školy. Odlišného charakteru je příspěvek Ondřeje Kaščíka z Katedry předškolní a elementární pedagogiky Pedagogické fakulty Trnavské univerzity, který nabízí alternativní pohled k převažující představě o negativním charakteru moci školy

³ Mohl by se ujmout překlad venkovská pedagogika?

nad dětmi. Zejména prostřednictvím filozofických a sociologických zdrojů dokládá, jaké pozitivní efekty má institucionální moc, a prostřednictvím ukázek z kvalitativního výzkumu ukazuje, jaké strategie volí děti předškolního a mladšího školního věku, aby se s tímto mocenským tlakem vyrovnaly.

Již tradiční sekci jsou studentské práce, kam tentokrát přispěly dvě studentky Ústavu pedagogických věd FF MU, jež zde prezentují výsledky svých diplomových prací. První z nich je Kateřina Lojdrová píšící o tom, jak probíhá mechanismus socializace do subkultury skinheads. Druhou pak Veronika Domkářová, která se rozhodla prověřit tradované teorie o prostorovém rozdělování pozornosti učitele vůči jednotlivým žákům v učebně a která na základě pozorování došla k zajímavým výsledkům, jež závěry těchto teorií nabourávají. Věříme, že i tuto sekci se podaří do budoucna obohatit o práce studentů jiných pedagogických pracovišť z republiky. Novinkou časopisu je naopak sekce recenzí, ve které chceme upozorňovat zejména na podnětné a inspirativní publikace vztahující se k oboru. Letos zařazujeme recenze tři, a to na publikace Jana Kellera a Lubora Tvrdého (Klára Šedřová), Ondřeje Kaščíka a Markéty Filagové (Roman Švaříček) a Kalervo Gulsona a Colina Symese (Kateřina Lojdrová).

Letošní číslo časopisu *Studia paedagogica* obsahuje příspěvky pestré oborovými východisky (pedagogika, geografie, demografie) i charakterem použité metodologie. Doufáme, že letošní třinácté číslo časopisu *Studia paedagogica* si najde své příznivce a otevře novou etapu své existence šťastně, bez ohledu na obavy, které bývají někdy s číslem „třináct“ spojovány.

Přejeme Vám příjemný a inspirativní čtenářský zážitek.

*Kateřina Trnková,
Milan Pol, Milada Rabušicová*